

BÝVALÁ BENEDIKTINSKÁ REZIDENCE V OSTROVAČICÍCH

PAVEL BORSKÝ

Former benedictine Residence in Ostrovačice

The article presents new findings of the building history about the residence of the Rajhrad Benedictine Monastery in Ostrovačice. The history of the monastery says that the residence was built in 1718 based on the design of Jan Blažej Santini Aichel. It can be neither confirmed nor excluded that J. B. Santini made a design for the residence, yet it is more likely that the master mason František Benedikt Klíčník constructed the building based on his own design during 1723–1725. An earlier building, probably a granary, was included in the structure, forming the transverse eastern wing. In 1765, Provost Otmar Konrad founded a chapel in the residence. This is associated with the design (no date specified) of the parish office and residence of the master mason Matyáš Jednuška of Moravský Krumlov. The eastern wing of the residence disappeared between 1843 and 1849. During the reduction of the ground plan, two new windows emerged above which cornices were built identical with those from the 1723–1725 construction. The builder undoubtedly strived to retain the ancient and representative look of the building. Nevertheless, the residence lost its original function after the mid-19th century.

Keywords: early modern times, Moravia, Benedictines, residence

V příspěvku jsou popsána nová stavebněhistorická zjištění k rezidenci rajhradského benediktinského kláštera v Ostrovačicích. V dějinách kláštera se traduje, že rezidence byla postavena v roce 1718 podle projektu Jana Blažeje Santiniho – Aichela. Nelze potvrdit ani vyloučit, že J. B. Santini nějaký projekt rezidence vytvořil, ale stavbu provedl nejspíše podle vlastního projektu brněnský zednický mistr František Benedikt Klíčník v letech 1723–1725. Do stavby byla začleněna starší budova, pravděpodobně sýpka, která tvořila příčné východní křídlo. V roce 1765 probošt Otmar Konrad zřídil v rezidenci kapli. S touto úpravou souvisí nedatovaný plán fary a rezidence od zednického mistra Matyáše Jednušky z Moravského Krumlova. Někdy mezi léty 1843–1849 východní křídlo rezidence zaniklo. Při redukci půdorysu vznikla dvě nová okna, nad nimiž byly vyžděny římsy shodné s těmi z doby výstavby 1723–1725. Nepochybně bylo zájmem stavebníka udržet starobylý a reprezentativní vzhled budovy. Rezidence však ve druhé polovině 19. století ztratila svou původní funkci.

Klíčová slova: raný novověk, Morava, benediktini, rezidence

Rezidence rajhradského benediktinského kláštera stojí na zahradě fary na náměstí Viléma Mrštíka 45 v Ostrovačicích (okres Brno-venkov) v sousedství kostela sv. Jana Křtitele a sv. Václava. Obdélná patrová stavba se sklepem navazuje na dvorní křídlo fary. Faru a rezidenci odděluje jen v interiéru dvouramenné schodiště, jinak oba objekty kryje průběžná sedlová střecha s vaznicovým krovem. Dvorní průčelí rezidence je otočené k jihovýchodu, průčelí na straně kostela hledí k severozápadu. Omítky na všech fasádách jsou opadané a zdivo je zcela obnažené. Průčelí na straně kostela a zadní čelo stavby člení průběžná kordonová římsa pravoúhlého profilu. Boční fasády jsou prolomené v šesti osách. Na severozápadním průčelí je v krajní ose na straně fary vybourán v místě okna vstup

Obr. 1: Ostrovačice (okres Brno-venkov) na výřezu vojenské mapy z let 1764–1768. Ve schematickém zákresu zástavby dominuje velký objekt u kostela, který je nepochybně totožný s farou a rezidencí (Laboratoř geoinformatiky, Univerzita J. E. Purkyně – <http://www.geolab.cz>).

Obr. 2: Ostrovačice na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1825 (Ústřední archiv zeměměřictví a katastru Praha, inv. č. 2 192).

do přízemí. Další okenní otvory přízemí byly dodatečně zmenšeny, ale původně měla okna jednotný obdélný tvar. Okna v patře jsou výrazně vyšší, se zvlněnými frontony. Vždy ve dvou krajních osách jsou štíhlé dlouhé klenáky. Mezi druhou a třetí osou ve směru od severního nároží probíhá svislá spára, která ohraničuje kamenné zdivo a zdivo cihelné. Kamenné nebo smíšené zdivo s výrazným podílem kamene v této části stavby při severním nároží vystupuje až do patra. Na severovýchodním průčelí se smíšeným zdivem jsou v přízemí ve dvou osách ležatě obdélná okénka. Nad okny v patře se zvlněnými frontony je klenák v ose jen na straně kostela.

Na dvorním průčelí z cihelného zdiva člení přízemí lizénové rámy v rytmu zaslepené pětiosé arkády se segmentovými záklenky. V patře jsou pravidelně rozmístěná vysoká okna se zvlněnými frontony, u nichž se pravidelně střídají frontony s klenáky. Na části fasády nad arkádami je zřejmé, že patro bylo konstrukčně odlehčené vyžděním pilířů a pasů v rytmu arkády přízemí. Ve východní části v rozsahu dvou os se vzhled průčelí liší. Přízemí je hladké bez otvorů. Okenní otvory v patře jsou zde dále od sebe v odlišném rytmu a nejsou nad nimi vyžděné pasy. Přesto jsou nad oběma okny zvlněné římsy. Na východní nároží navazuje zeď ze smíšeného zdiva, která ohraničuje dvůr fary. Zeď nyní zasahuje do úrovně patra, ale výše

Obr. 3: Ostrovačice, fara a rezidence na katastrální mapě z roku 1878 (MZA Brno, fond D 9 Indikační skici, inv. č. 2375, č. mapy 1871, kart. 445).

Obr. 4: Ostrovačice, fara a rezidence na aktuální katastrální mapě (Mapový server Marushka, GEOVAP, s. r. o.).

na nároží je patrné, že byla odbourána a dosahovala až ke korunní římsa.

Dispozice je v přízemí i v patře dvoutraktová s chodbou na straně dvora. Arkádová chodba v přízemí je po zazdění arkád uzavřená. Přízemí je v celém rozsahu zaklenuté. Krajní místnost s podélně orientovanou valenou klenbou zabírá celou šířku objektu. V linii spáry na severozápadním průčelí je prostora oddělená silnou zdí. Při patě jiho-východního průčelí je v místě zdi jizva po odbourané kamenné zdi, která zjevně pokračovala východním směrem. Rezidence byla nepochybně ukončená příčným východním křídlem a toto východní křídlo tvořil starší patrový objekt, jenž byl do rezidence začleněn.

V plochostropém piano nobile jsou fabionové stropy. Prostory po boku chodby jsou spojené enfiládou. V jedné místnosti je vyzděný větší výklenek s oltářem. Tuto prostorou odděluje nápadně silná příčka, která je pozůstatkem obvodové zdi výše zmíněného staršího objektu. Kromě zděného dvouramenného schodiště je přízemí rezidence navíc spojené s patrem dřevěným žebříkovým schodištěm, které prochází průlezem v klenbě místnosti na straně fary.

Na existenci příčného východního křídla ukazují i půdorys sklepní. Suterén je přístupný z přízemí z prostoru za schodištěm na straně fary delší schodišťovou

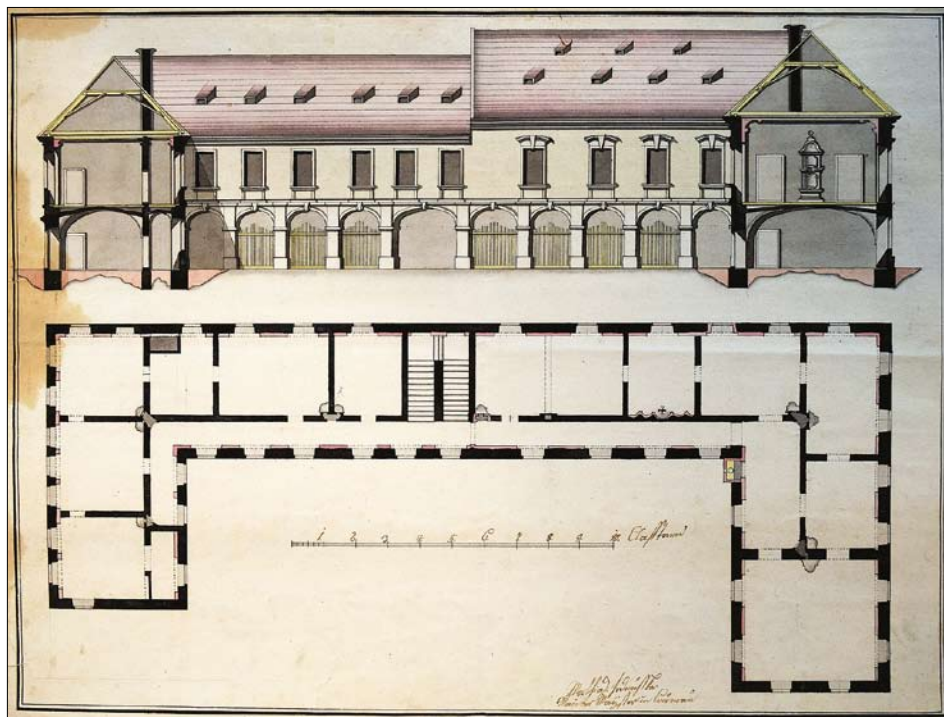
šíjí. Vedle schodiště je malá prostora oválného půdorysu (zřejmě lednice). Sklep tvoří zprvu valeně zaklenutá chodba. Při ústí schodiště je klenba kamenná a pak přechází v cihelnou. Na konci chodby se sklep rozšiřuje do pravoúhlé prostory. Na tuto místnost navazuje kolmá klenutá chodba východním směrem v rozsahu zaniklého východního křídla. Další, hlouběji založený sklep s valenou klenbou pokračuje k severovýchodu mimo půdorysnou stopu rezidence.

HISTORICKÝ PŘEHLED

Ostrovačice patřily k panství rajhradského kláštera a k roku 1255 klášteru náleželo tamní patronátní právo.¹⁾ Původně v polovině 13. století existoval tedy v Ostrovačicích kostel. Podle nejstaršího klášterního urbáře z roku 1406 patřila ve vsi klášteru také krčma a dvůr se dvěma poplužními.²⁾ V prvním dílu farní kroniky, založené farářem Bernardem Plutíkem v roce 1718, je zapsáno, že roku 1660 byla v Ostrovačicích postavena fara („*extructa parochiali domo*“) pro jednoho duchovního.³⁾ Fara údajně dle Vlastivědy moravské v roce 1674 vyhořela, ale byla záhy obnovena.⁴⁾ Historiograf rajhradského kláštera Beda František Dudík v druhém svazku dějin kláštera z roku 1868, sestavených podle klášterních análů Gerarda Lefebvre, napsal, že roku 1692 byla fara za probošta Benna Brančavského (20. 8. 1658–23. 11. 1709, proboštem zvolen 1692, ve funkci 1693–1709) podstatně rozšířena na místo farní stodoly („...*ward 1692 in Schwarzkirchen an der Seite, wo früher die Scheuer des Pfarradministrators stand, die dortige Residenz bedeutend erweitert...*“). K roku 1699 pak byla dostavěna věž ostrovačického kostela. Samotná fara byla zjevně natolik rozlehlá, že mohla poskytnout mnichům z Rajhradu útočiště v roce 1683 při tažení polského vojska na Vídeň. Znovu se tak stalo v zimě 1703–1704.⁵⁾ Dále B. Dudík uvedl, že za probošta Antonína Pirma (9. 5. 1676–2. 2. 1744, proboštem 1709–1744) byla roku 1718 dokončena stavba sýpky v Rajhradcích podle plánu Jana Blažeje Santiniho-Aichela a začalo se se stavbou rezidence v Ostrovačicích. Dudíkova nepřiliš jasná formulace zprávy o těchto stavebních akcích („*Mit dem Jahre 1718 ward der jetzt noch benützte Schüttkasten bei Klein-Raigern nach dem Plane des Baumeister, Johann Santini, vollendet, und der Bau der Schwarzkirchner Residenz begonnen...*“) vedla k tomu, že slavný architekt byl v uměleckohistorické literatuře 20. století spojován i se stavbou v Ostrovačicích.⁶⁾

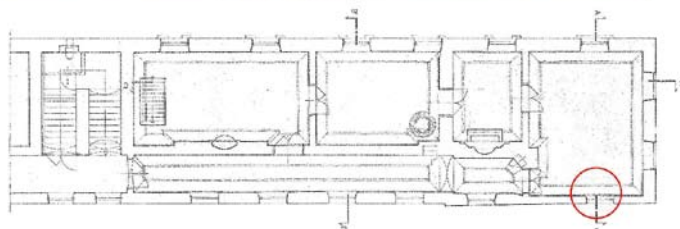
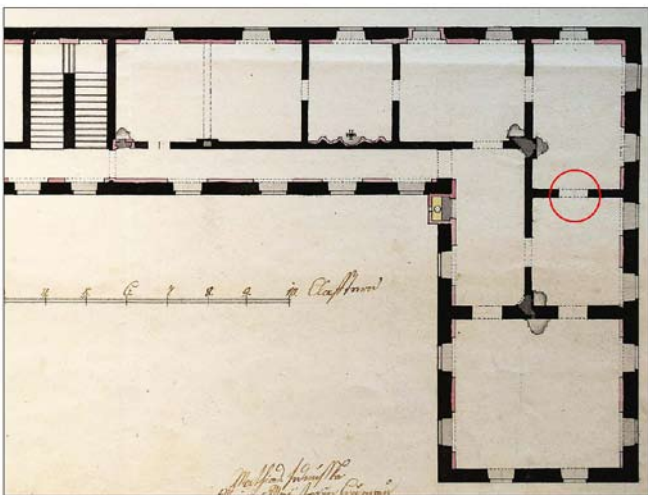
REZIDENCE V LITERATUŘE

K významnému posunu došlo v roce 1984, kdy Jana Šmejkalová publikovala rozsáhlou práci o stavebních dějinách klášterního kostela v Rajhradě. Zprostředkovaně se dotkla také problematiky ostrovačické rezidence. Považovala tradovaný Santiniho podíl na přestavbě tamního kostela a rezidence sice s odkazem na B. Dudíka za „*archiválně doložen*“, ale stavby hodnotila jako bezvýznamné a s bezradným výrazem. Rozpor vysvětlila tak, že Santini byl konzultantem a „*konečný projekt*“ vypracoval provádějící stavitel Matyáš Jednuška. Uvedla totiž do literatury nedatovaný plán ostrovačické fary a rezidence od zednic-

Obr. 5: Ostrovačice – rezidence, plán fary a rezidence, sign. Matyáš Jednuška, zednický mistr v (Moravském) Krumlově, nedat. (MZA Brno, o. c. v pozn. 7).

kého mistra M. Jednušky z konvolutu rajhradských klášterních plánů.⁷⁾ Antonín Jirka publikoval v témže roce ve stati o rakouském architektovi a staviteli Christianovi Alexandru Oedtlovi zase klíčové dokumenty ke stavbě rezidence z archivu rajhradských benediktinů. Jednalo se nedatovaný rozpočet brněnského zednického mistra a sta-

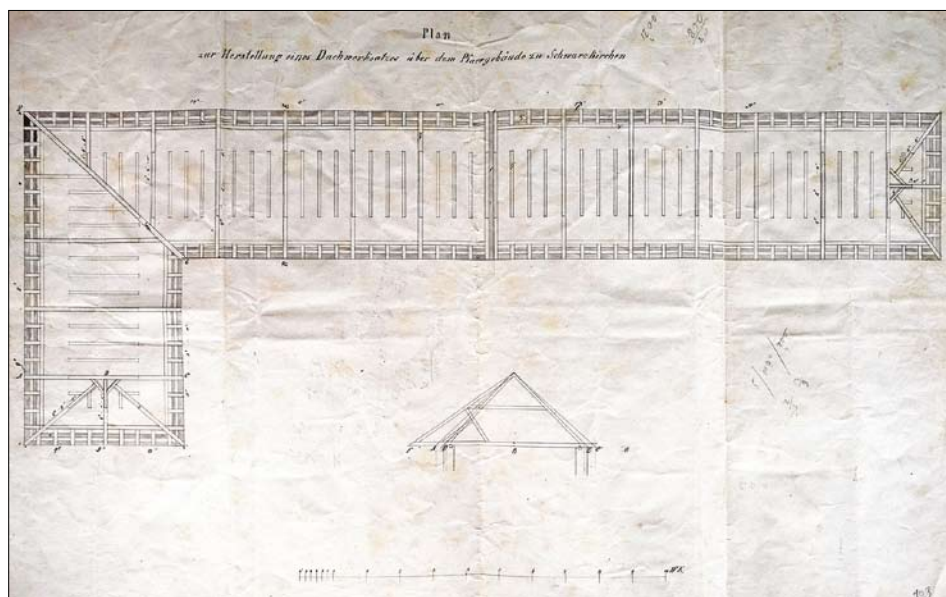

Obr. 6: Ostrovačice – rezidence, srovnání nedatovaného plánu fary a rezidence od M. Jednušky (výřez s rezidencí) a zaměření z roku 1987 (dole). Půdorys patra. Po zániku východního křídla mezi léty 1843–1849 bylo patro rezidence uzavřeno příčkou, v níž byly původně dveře. Otvor byl upraven jako okno.

vebního podnikatele Františka Benedikta Klíčnicka na stavbu rezidence podle nedochovaného plánu („wie aus dem Riss zu ersehen ist“) a výdaje na stavbu za období 1723–1724. Autorství nedochovaného projektu připisal Oedtlovi a soudil, že stavitel F. B. Klíčnick podle tohoto Oedtlova projektu v letech 1723–1724 „rozšířil vlastně a upravil starší dům.“ Rakouskému staviteli připisal rovněž projekt zvýšení věže ostrovačického kostela, která byla dle nalezeného pamětního zápisu nadstavěna v roce 1727.⁸⁾ Mojmir Horyna v monumentální monografii o Santinim z roku 1998 Ostrovačice zařadil mezi díla sporná nebo vyloučená v duchu argumentace J. Šmejkalové. Stavbu datoval do let 1718–1719 podle B. Dudíka a pomínil zjevně správné vročení publikované A. Jirkou.⁹⁾ V recenzi Horynovy

knihy z roku 1999 Jiří Kroupa v ostrovačické kauze upozornil na to, že vznikl mylný dojem, že Jednuška projektoval stavbu v Santiniho době (Santini zemřel 1723), zatímco „ve skutečnosti ovšem přestavěl Klíčnickovu novostavbu z roku 1724 až ve třetí čtvrtině 18. století.“ Nevylučoval dále, že Santini původně nějaký projekt k Ostrovačicím provedl, ale obecně poukázal na to, že F. B. Klíčnick nebyl ve vztahu k Santinimu jen provádějícím stavitelem, žákem či následovníkem, ale konkurenčním projektantem.¹⁰⁾ J. Kroupa se pak ke stavbě ostrovačické rezidence vyslovil ještě dvakrát. V Encyklopedii moravských a slezských klášterů v roce 2005 již jasně psal o tom, že přístavbu rezidence ke starší farní provedl Klíčnick v letech 1723–1724 podle vlastních plánů, roku 1727 také upravil kostelní věž. V roce 1765 mělo dojít k dalšímu rozšíření rezidence. S tím spojil Jednuškův projekt, i když s váháním, zda se jedná o projekt rozšíření nebo jen o zaměření stávající budovy. V komentářích ke korespondenci probošta Pirma se Santinim z roku 2006 J. Kroupa znovu připomenul, že ostrovačická rezidence byla stavěna v letech 1723–1724 „na základě zachované smlouvy s Františkem Klíčnickem“, ale výslovně neuvedl, kdo vyhotovil onen vzpomínaný plán, na který se Klíčnick odvolával.¹¹⁾

Nové archiválie k činnosti Santiniho v Rajhradě publikoval Pavel Zahradník v roce 2013. Ukázalo se, že klášterní analista G. Lefebvre, z jehož díla B. Dudík vycházel, nepopsal stavební aktivity probošta Pirma v Rajhradcích přesně.¹²⁾ Podle nalezených stavebních účtů se stará sýpka v Rajhradcích stavěla v letech 1715–1719 (v roce 1794 byla nahrazena novou). Pokud by plán k původní stavbě opravdu dodal Santini, pak by se zapojil do Pirmova budování klášterních statků i kláštera samotného už v roce 1715, případně 1714.¹³⁾ Stejně tak se Lefebvre a po něm Dudík mýlili u stavby v Ostrovačicích. Stavělo se, jak známo, až ve 20. letech. Dle objeveného vizitačního protokolu

Obr. 7: Ostrovačice – rezidence, realizovaný projekt nového krovu fary a rezidence po požáru 9. září 1849, nesign., nedat. Zařazeno v účtech k opravě fary a rezidence (MZA Brno, o. c. v pozn. 25, fol. 103).

břevnovský opat Otmar Zincke navštívil při vizitaci roku 1726 20. května v Ostrovačicích „kostel, nejnověji úplně vymalovaný, a rezidenci, kterou nejdůstojnější pan probošt začal stavět.“¹⁴⁾

Dějiny ostrovačické rezidence popsala naposled Zuzana Macurová v roce 2015 v jedné z publikací projektu Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén.¹⁵⁾ Známa data shrnula do tvrzení, že rezidenci postavil v letech 1723–1724 F. B. Klíčník v rozsahu „šestiosého patrového traktu“ připojeného k dvoukřídlé budově fary. Archivním průzkumem rozšířila dosavadní poznatky o rezidenci. Primův nástupce probošt Otmar Konrad (23. 10. 1729–13. 6. 1812, proboštem 1764–1812) zřídil v roce 1765 v rezidenci kapli a malou knihovnu. U kaple uvedla zasvěcení sv. Kříže. Zmínku o vymalování některých pokojů spojila s výmalbou kaple. Dochovanou nástropní fresku s ženskou postavou sedící na lvu vyložila jako alegorii Boží moudrosti a malbu hypoteticky připsala

Obr. 8: Ostrovačice – rezidence, severozápadní průčelí na straně kostela. Dne 2. května 1936 prohlédl faru zemský konzervátor tehdejšího Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně Karel Svoboda při přípravě prvního soupisu moravských památek. Fotografie byla pořízena zřejmě při té příležitosti (NPÚ ÚOP v Brně, fotoarchív, inv. č. 15 477).

Františku Antonínovi Šebestovi. Jednuškův plán, na němž je rezidence zakreslena s příčným východním křídlem, vyložila tak, že se jednalo o neprovedený projekt na rozšíření budovy za Konráda Otmaru ze 60. či 70. let 18. století. Dále zmínila výmalbu proboštského pokoje a jednoho hostinského pokoje k roku 1775 a s tímto záznamem spojila grisaillové malby na stěnách místnosti v patře na konci rezidence (č. 206). Uvedla také stručný inventář rezidence z roku 1789.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že otázky, zda Jan Blažej Santini-Aichel pro probošta Pirma vůbec nějaký projekt ostrovačické rezidence vypracoval a zda tento projekt František

Benedikt Klíčník převzal nebo ke svému rozpočtu předkládal projekt ryze vlastní a primární, se asi nepodaří zodpovědět. Možná by se to nepodařilo i v případě, pokud by se Klíčníkův výkres zachoval. Opakovaně zmíněný dochovaný plán zednického mistra Matyáše Jednušky vzbuzoval u většiny autorů jisté rozpaky. Životopisná data tohoto mistra nejsou známá. Pracoval v Moravském Krumlově a na jižní Moravě v poslední čtvrtině 18. století.

Obr. 9: Ostrovačice – rezidence, jihovýchodní dvorní průčelí. Dvě krajní okna v odlišném rytmu v patře při východním nároží vznikla v době mezi léty 1843–1849 po demolici východního křídla rezidence. Římsy byly vymodelovány ve stylu Klíčníkovy stavby, nedat. – asi 1936 (NPÚ ÚOP v Brně, fotoarchív, inv. č. 15 476).

Obr. 10: Ostrovačice – rezidence, celkový pohled od severu (všechny snímky P. Borský, 2016).

Obr. 11: Ostrovačice – rezidence, severozápadní průčelí, část při severním nároží. Tuto část rezidence tvoří starší objekt podélné orientace SZ – JV. V ose snímku je viditelné původní západní nároží tohoto objektu, k němuž bylo na šmorce připojeno cihlové průčelí dostavěné rezidence.

Objevuje se i mezi staviteli, které v tomto období zaměstnal rajhradský klášter. Vyhotovil nedatovaný projekt kaple sv. Anny v Lesním Hlubokém, která byla svěcena roku 1779.¹⁶⁾ Také plán ostrovačické fary a rezidence není datovaný. Zachycuje půdorys fary a rezidence v úrovni patra a pohled jihovýchodní (dvorní). Půdorys má tvar písmene C a rezidence je na plánu v rozporu s dochovaným stavem stejně jako fara dvoukřídlou stavbou. Je ukončena příčným východním křídlem. I zběžná prohlídka rezidence jednoznačně ukazuje na to, že příčné východní křídlo existovalo a plán tudíž zachycuje realizovaný stav. Stejně tak je to zřejmé i na historických mapách. Na mapě prv-

ního vojenského mapování z let 1764/1768 je u kostela v Ostrovačicích zakreslená dominantní stavba na půdorysu písmene C. Jedná se zjevně o faru s rezidencí. Na mapě stabilního katastru z roku 1825 má objekt fary s rezidencí tentýž půdorys. Východně od fary jsou zakresleny hospodářské budovy, které se popisují v inventářích celého areálu ještě na konci 19. století. Na katastrální mapě z roku 1878 však už východní křídlo rezidence chybí a budova má nynější půdorys ve tvaru písmene L s dvoukřídlou farou v uliční čáře náměstí. Z terénního průzkumu vyplynulo, že původní východní křídlo rezidence tvořila starší stavba z lomového zdiva, která byla zcela jistě patrová. Nejspíše se jednalo o sýpku nebo jinou hospodářskou budovu, která byla součástí farního dvora a která pravděpodobně byla i předbarokního stáří. Rezidence tedy vznikla jako dvoukřídlá stavba s využitím starší zástavby. Plán Jednušky tedy není neprovedeným projektem rozšíření rezidence, ale zachycuje realizovaný stav. Přesto není pouhým zaměřením. Černě jsou vyznačeny stávající konstrukce a červeně nové, projektované úpravy. Obvodové zdi v patře měly být zesíleny přízdívkami (?). V místnosti u schodiště měla být osazena nová kamna. V sousední místnosti je navržen oltář kaple a v severozápadním průčelí mělo být prolomeno nové okno. V chodbě východního křídla měl být zřízen záchod. Podle projektu oltáře lze plán spojit se zřízením kaple v rezidenci proboštem Otma-

rem Konradem v roce 1765. Jednuškův plán však z neznámých důvodů neodpovídá přesně dochovanému stavu, který se však v 60. letech 18. století sotva lišil. Členění jižního podélného křídla na plánu je poněkud jiné a není zakreslena silná zeď východního křídla, která v té době zcela jistě existovala. Na plánu je pouze předkreslena a nezřetelně naznačena. Jako kaple byla nakonec upravena prostora za silnou zdí východního křídla (č. 205) a okno bylo prolomeno v koutě přilehlé místnosti (č. 204). Kvůli symetrickému rozvrhu severozápadní fasády musela být příčka navíc osekána.

REZIDENCE V PRAMENECH

K výstavbě rezidence se zachovaly pouze dva dokumenty. Nedatovaný rozpočet na stavbu rezidence „zu bauen Kommen-de“ s částkou 430 zl. a deputátem podepsal František Benedikt Klíčnický, který se v rozpočtu odvolal na stavební plán („wie aus dem Rieß zu ersehen ist“). Druhý, nepodepsaný dokument je účtem za stavební práce v letech 1723–1724 ve výši 1091 zl. 64. kr. v české a německé verzi.¹⁷⁾ Mladší záznamy jsou pouze útržkovité. V roce 1758 bylo za kamennou dlažbu před rezidencí vydáno 3 zl. 18 kr.¹⁸⁾ K roku 1765 probošt Konrad Otmar zapsal do svých análů, že v rezidenci zřídil kapli a malou knihovnu („In Residentia Nigro-fanensi curavi aliquod cubacula pingi, quae etiam in alium et commodiorem ordinem reddacta sunt, fecit ibidem Capellam domesticam et parva inibi instruxi bibliothecam, ut esset tum pro meo, dum ibi sum, tum pro religiosorum ibidem degencium usu.“).¹⁹⁾ V textu dále navazuje líčení přestavby kostela sv. Kříže. To zřejmě vedlo k omylu Z. Macurové stran patrocinií. Zcela jistě se jednalo o rozšíření farního kostela sv. Kříže v Rajhradě a patrociniium se ke kapli v rezidenci nevztahuje.²⁰⁾ Zasvěcení kaple zůstává neznámé.

V prvním dílu farní kroniky je zapsáno, že ve „zdejší rezidenci“ byl roku 1766 zřízen Boží hrob a poprvé toho roku „svěcný osvětlen“. Práci na něm odvedli brněnský měšťan a malíř Ignác Lex a jeho pomocník František Jablonský z Rychnova v Čechách a truhlář Jan Janáček ze Sobiňova v Čechách. Dále se rezidence vzpomíná k roku 1776, kdy při příležitosti instalace varhan v kostele dostali varhaník a jeho pomocník v rezidenci oběd.²¹⁾

Nejstarší známý inventář rezidence (citovaný Z. Macurovou) byl sepsán 4. listopadu 1789. Uvádí se jen kvelb, pokoj faráře a komora, malá jídelna, pokoj preláta, kuchyně, pokoj pro hosty, kabinet/obrazárna (Bildzimmer) a velký sál.²²⁾

Podstatně podrobnější inventář byl sestaven 12. prosince 1843 jako součást předávacího protokolu fary mezi Placidem Knopem a novým administrátorem Maurem Voříškem.²³⁾ Popisuje se v něm fara i rezidence a zřejmě je

Obr. 12: Ostrovačice – rezidence, jihovýchodní průčelí, část u fary se zazděnými arkádami v přízemí.

Obr. 13: Ostrovačice – rezidence, jihovýchodní průčelí, okno patra v krajní ose při východním nároží z doby mezi léty 1843–1849 v historizující úpravě ve stylu Klíčnickovy stavby.

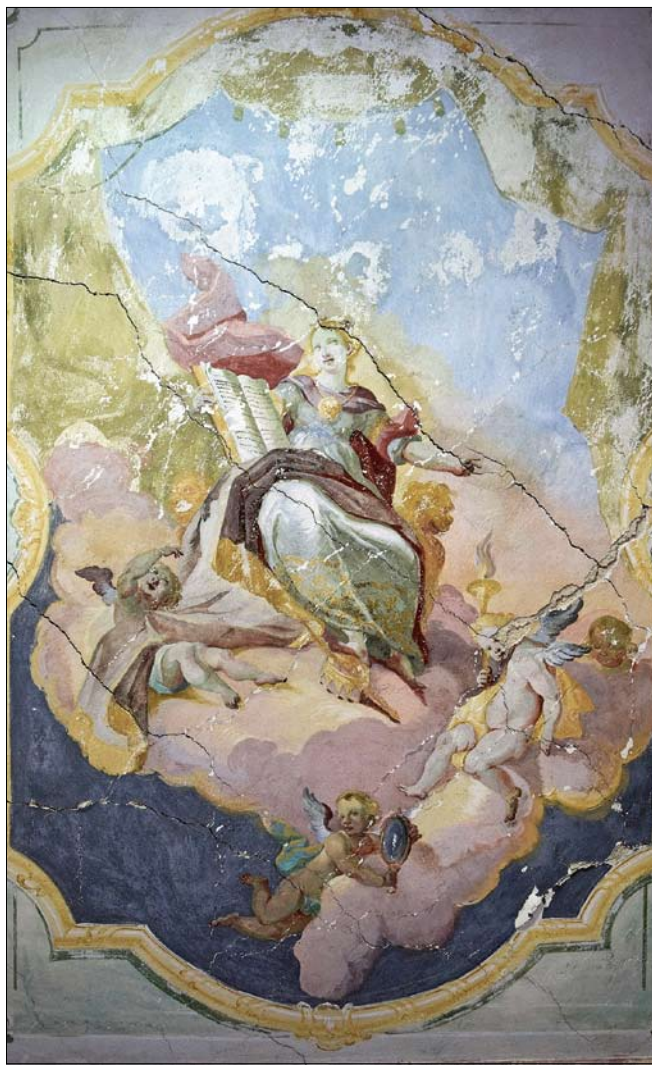
zapsán sled místností vždy v celém přízemí a poté v celém patře: dolní velká předsíň, dolní pokoj od vchodu vpravo, dolní pokoj od vchodu vlevo, malá dolní předsíň, kvelb, kuchyně, 1. místnost rezidence, 2. místnost rezidence, předslepi (Vorkeller), sklep, socha sv. Barbory, komora na mouku (Mehlkammer), komora na obilí (Schüttkasten), chlév pro 2 krávy, kurník pro 14 slepic, kůlna na dva vozy, schody do rezidence se sochou sv. Jana Nepomuckého, „nahoře v předsíni“ (kříž a obrazy), malá jídelna (portrét K. Otmara a nepopsané obrazy), první a druhá obytná místnost faráře, předsíň rezidence, velká jídelna (6 portrétů prelátů), zelený pokoj, žlutý pokoj, bílý pokoj, kabinet/obrazárna (32 mědirytin), první pokoj v ambitu vpravo,

pokoj „Jeho Milosti“ (hodiny, 6 obrazů, 22 mědirytin), ložnice (26 mědirytin, obraz sv. Šebestiána), předpokoj (místnost označená jako *Sitzzimmer*, 3 obrazy, 19 mědirytin), pokoj pro služebnictvo.

Stručnější inventář byl datován 22. prosince 1846. Den nato, 23. prosince 1846, nastoupil jako nový administrátor Benedikt Richter a inventář se zřejmě stal součástí předávacího protokolu fary ze 4. ledna 1847. V protokolu se uvádí, že v červnu 1846 v areálu fary hořelo a poškozena byla hospodářská budova, která se bude opravovat na jaře 1847. Zdá se, že tento inventář byl omezen jen na faru. Uvádí se dolní velká předsíň, dolní pokoj od vchodu vpravo, dolní pokoj vlevo, malá dolní předsíň, kvelb, kuchyně, dolní ambit, 1. čeledník, 2. čeledník, předsklepí (*Vorkeller*), sklep, komora na mouku (*Mehlkammer*), komůrka na ovoce, komora na obilí, „*nahoře v ambitu*“, malá jídelna, pokoj faráře, alkovna.²⁴⁾

Dne 9. září 1849 vypukl ve stodole souseda naproti rezidenci požár. Vítr přenesl oheň na rezidenci. V areálu fary shořela střecha rezidence a fary, ale samotné budovy poškozeny nebyly díky nasazení požární stříkačky. Nepoškozeny zůstaly také farní stáje. V sousedství fary, kostela a školy však shořelo osmnáct domů a stodol. Opravy zahájil patron (tj. rajhradský opat Viktor Šlossar) neprodleně, aby fara s rezidencí nezůstaly přes zimu bez střechy. Při opravě byl osazen zcela nový krov, k němuž se zachoval i stavební plán. Skupinu tesařů vedl mistr Václav Novák. Půdy fary i rezidence byly nově vydlážděny. Čtyři ohněm narušené komíny byly znovu postaveny. Některá popraskaná a ohořelá okna byla opravena. Přesto se obnova protáhla až do listopadu 1850. K průběhu oprav a výdajům byla sepsána řada zpráv a vyúčtování, protože náklady na obnovu se staly předmětem sporu mezi patronem a farností. Klášter uhradil zprvu všechny náklady kvůli urychlení stavby a teprve dodatečně se jednalo o podíl farníků. Na opravu se postupně nakoupilo 97 liber plechu, 21 mír vápna, 29 fůr písku, 17 000 střešních tašek, 400 cihel zejména komíny (tašky a cihly z Rajhradu), stavební dříví z Veveří. Dle účtu ze 14. 12. 1850 přišla obnova celkem na 1 174 zl. 39. kr. včetně dopravy, z toho na faru připadlo 704 zl. 47 kr. 2 2/15 denáru a zbytek na rezidenci.²⁵⁾ Podle dochovaného plánu nového vaznicového krovu v té době však už východní křídlo rezidence nestálo. Demolice nebo zřízení křídla však s požárem podle účtů zcela jistě nesouvisela. Mimo jiné proto, že ze stavby byly odvezeny pouze čtyři dvojsprežní a dvě jednosprežní fůry sutí, a to za pouhý jeden den.

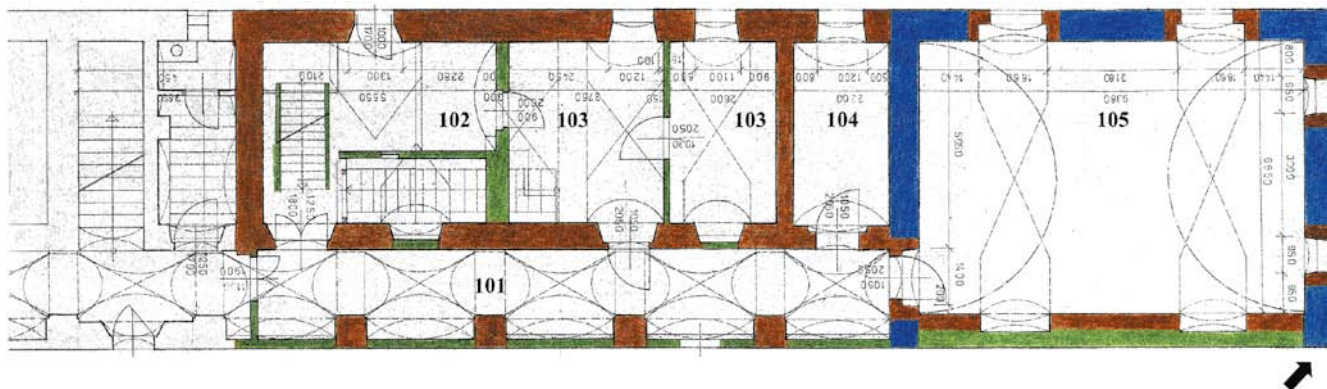
Po nástupu faráře – administrátora Augustina Gazdy v červnu 1860 byla za podpory opata Vintíře Kalivody zahájena velkolepá obnova fary. Farní kronika uvádí osazení padesáti nových oken a čtvera dubových dveří. Čtyři pokoje byly

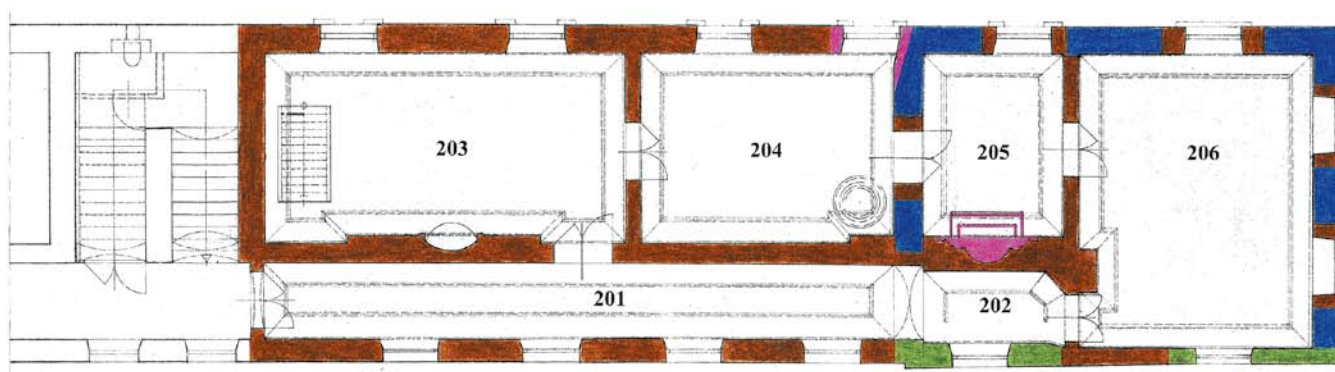
Obr. 14: Ostrovačice – rezidence, nástropní malba s alegorií Božské moudrosti (dle Z. Macurové, o. c. v pozn. 15) v proboštské kapli (č. 205) v patře.

Obr. 15: Ostrovačice – rezidence, nárožní místnost v patře (č. 206) s grisaillovou výmalbou asi z roku 1775.

Obr. 16: Ostrovačice – rezidence, stavebněhistorická analýza v úrovni přízemí: modrá – 16./17. století; hnědá – 1723/1725; zelená – zejména mezi 1843–1849 (zaměření z roku 1987).

Obr. 17: Ostrovačice – rezidence, stavebněhistorická analýza v úrovni patra: modrá – 16. / 17. století; hnědá – 1723/1725; růžová – 1765; zelená – zejména mezi 1843 až 1849 (zaměření z roku 1987).

„nově a vkusně“ vymalovány, položeny byly nové podlahy. Vybouráním zdi ve spížírně byla zřízena ložnice a spíž se posunula dále „v dolní chodbě“. Celá fara byla vně i uvnitř omítnuta. Práce trvaly devět týdnů a přišly na 3000 zl.²⁶⁾ Tato poslední historická oprava se rezidence netýkala.

STAVEBNÍ VÝVOJ

Fara, a nepřímě tudíž i kostel se v Ostrovačicích, se uvádí poprvé roku 1255, kdy patronát přináležel rajhradskému klášteru. Středověkou faru nelze s dochovanou budovou spojit. Dle farní kroniky z počátku 18. století byla fara vystavěna roku 1660. Údajně roku 1674 vyhořela a roku 1692 byla rozšířena na místo, kde stávala farní stodola. Tato stavba je s největší pravděpodobností totožná se stávajícím objektem fary. K faře zřejmě od počátku přináležel hospodářský dvůr, jehož budovy se uvádějí ve farních inventářích ještě na konci 19. století. K roku 1699 byla dostavěna věž ostrovačického kostela. Probošt Antonín Pirmus v Ostrovačicích založil bratrstvo sv. Barbory a v kostele zřídil kapli sv. Barbory, kterou vymaloval rajhradský malíř neznámého jména.²⁷⁾ K faře přistavěl ve 20. letech 18. století patrovou budovu rezidence. Stavbu provedl brněnský zednický mistr František Benedikt Klíčnick nejspíše podle vlastního, avšak nedochovaného projektu. Stavělo se od roku 1723. Podle dendrochronologického datování stropů dvou místností v patře rezidence do roku 1723/1724 (č. 203) a 1724/1725 (č. 205) stavba skončila nejdříve roku 1725 (datování určuje dobu mýcení kmenů). Novou rezidenci si prohlédl na jaře 1726 při vizitaci kláš-

tera břevnovský opat Zinke. Do stavby byla začleněna starší budova, pravděpodobně sýpka. Budova dost možná ještě předbarokního stáří byla vystavěna z lomového zdiva a byla patrová, přičemž patrování se mohlo lišit od dochované podoby. V rezidenci tvořila příčné východní křídlo. Rezidence byla podsklepená. Je možné, že na jejím místě stály kromě sýpky v rozsahu východního křídla ještě jiné starší stavby. Svědčil by o tom úsek kamenné klenby sklepa za vstupem z přízemí rezidence, kde poté navazuje cihelné zdivo. Za východním křídlem pokračuje k severovýchodu mimo půdorysnou stopu objektu další sklep. Celá stavba s farou měla půdorys ve tvaru písmene C s tím, že na dvorní straně obíhala arkádová chodba, v přízemí otevřená a v patře osvětlená řadou oken. Lze jen spekulovat o tom, zda F. B. Klíčnick v roce 1723 navázal na starší řešení nebo chodbu vystavěl současně u starší fary i u novostavby rezidence. Probošt Otmar Konrad zřídil v rezidenci roku 1765 kapli neznámého zasvěcení. Je velmi pravděpodobné, že s touto úpravou souvisí nedatovaný plán zednického mistra Matyáše Jednušky z Moravského Krumlova. Nové okno, které Jednuška navrhl na severozápadním průčelí, bylo opatřeno zvlněnou římsou, napodobující do detailu okna Klíčnickovy stavby.

Na začátku září 1849 v sousedství fary vypukl požár, při němž shořel krov fary i rezidence. Podle dochovaného plánu nového vaznicového krovu v té době už východní křídlo nestálo. Demolice nebo zřícení křídla však s požárem nesouviselo. Východní křídlo jistě existovalo k roku 1825, kdy je zakresleno na mapě stabilního katastru. Podrobný inventář fary a rezidence z roku 1843 uvádí v re-

Obr. 18: Ostrovačice – rezidence, dvoukřídle výplňové dveře z chodby do jídelny (č. 203). Na dveřích jsou křídou napsané tříkrálové iniciály K+M+B a letopočet 1788.

zidenci větší počet obytných místností, což by svědčilo pro to, že východní křídlo existovalo možná ještě k roku 1843. Muselo tedy zaniknout mezi léty 1843–1849. Důvody, které k tomu vedly, se nepodařilo objasnit. Při redukci půdorysu bylo patro rezidence uzavřeno původní interiérovou příčkou, což je zřejmé ze srovnání Jednuškova plánu a zaměření dochované stavby. Příčka se stala průčelní zdí a dveře v příčce byly upraveny jako okno. Současně vznikla krátká chodba č. 202, v níž dozděné průčelí přetalo fabionový strop původní protáhlé místnosti v patře demolovaného východního křídla. V jihovýchodním průčelí vznikla dvě nová okna, nad nimiž byly po sto letech vyzděny opět zvlněné římsy shodné s těmi z doby výstavby 1723–1725. Nepochybně bylo zájmem stavebníka udržet starobylý a reprezentativní vzhled budovy, což v roce 1765 splnil už Matyáš Jednuška. Je pozoruhodné, s jakým umem dokázali i v 19. století neznámí zedníci dotvořit barokní okna na zbrusu nové části fasády.

Zdá se však, že rezidence v souvislosti se zánikem východního křídla ztratila svou původní funkci. Výmluvně o tom svědčí fakt, že generální obnova budovy roku 1860 se omezila jen na faru. O soustavném využívání rezidence prameny nadále mlčí. Interiéry včetně dveří, několika oken, řemeslných prvků a všech detailů se tak dodnes dochovaly v míře nebývalé a ojedinělé. Vždyť v kolika

historických stavbách lze nalézt neporušené tříkrálové nápisy křídou s letopočty 1783 nebo 1788 na dveřích? Demolice východního křídla, ať již vynucená nebo plánovaná, se ukázala být krajně neuváženým krokem, který vážně ohrozil statiku celé stavby. Po druhé světové válce se opakovaně v letech 1955 a 1965 jednalo o stržení celé stavby. Havarijní stav památky dosáhl takového stupně, že i po zahájení prvních kroků k velmi komplikované statické sanaci roku 1986 byla v roce 1989 na základě znaleckých posudků opět doporučena demolice. Sepnutí stavby bylo provedeno v roce 1993 a klenby v přízemí byly zajištěny v roce 2002.²⁸⁾ Předložený příspěvek vychází ze stavebněhistorického průzkumu objektu, který pro Římskokatolickou farnost Ostrovačice vypracoval autor v roce 2016 v souvislosti s celkovou obnovou a adaptací rezidence na denní stacionář a zázemí nového komunitního domu ve farní zahradě.²⁹⁾

PhDr. Pavel Borský, CSc. – Muzeum města Brna

POZNÁMKY

- 1) CDB V/1: J. Šebánek – S. Dušková edd., Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1. Praha 1974, č. 55, s. 109–112: „pro iure instituendi et destituendi plebanos in Raigrad ecclesia ac in aliis parochiis videlicet in Zebranicz, in Domasow, in Ostrovacovic, in Sdeboric in quibus ius patronatus habere dinoscitur manifeste.“
- 2) J. Emler ed., Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente. Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými. Praha 1881, s. 154 a 213: „Item tota villa Ostrovaczicz, ecclesia et due arature“. Srov. B. Dudík, Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern in Markgrathum Mähren. I. Band. Von der Gründung des Stiftes bis zum Ende der Hussitenstürme 1048–1449. Brünn 1849, s. 424; též M. Kocianová, Majetkové poměry benediktinského kláštera v Rajhradě ve středověku. Diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita (dále jen FF MU) v Brně, 2009, rkp.
- 3) Diecézní archiv Biskupství brněnského (dále jen DA) Rajhrad u Brna, fond E 25 Farní úřad (dále jen FÚ) Ostrovačice, inv. č. 1, fol. 61. Rajhradský knihovník a regenschori Alexius Habrich v přehledu historie ostrovačické fary z doby po roce 1789 napsal, že fara byla postavena „kolem“ roku 1660 po požáru a prvním ustaveným farářem byl Antonín Grus. Viz Moravský zemský archiv (dále jen MZA) Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, sign. Bd 31, kart. 57. Dle G. Wolného byl A. Grus farářem v letech 1656–1672. Viz G. Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften. Abt. II. Brünner Diöcese. Bd. II. Brünn 1858, s. 31–35.
- 4) A. Kratochvíl, Vlastivěda moravská 10. Ivančický okres. Brno 1904, s. 237–245, zvl. s. 241.
- 5) B. Dudík, Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern in Markgrathum Mähren. II. Band. Vom Ende der Hussitenstürme bis in die Gegenwart 1449–1848. Wien 1868, s. 297–298, 302–303.
- 6) V. Richter – Z. Kudělka, Die Architektur des 17. und 18. Jahrhunderts in Mähren, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 21, F 16, 1972 (vyd. 1973), s. 91–130, zvl. s. 116.
- 7) J. Šmejkalová, Klášterní chrám v Rajhradě, Umění 32, 1984, s. 388–417, zvl. s. 391, pozn. 15. Jedná se o signovaný, ale nedatovaný plán MZA Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 4421, sign. Pg 3.
- 8) A. Jirka, Christian Alexander Oedtl na Moravě. Nová připsání, Umění 32, 1984, s. 233–239, zvl. s. 235 a pozn. 34, 35.
- 9) M. Horyna, Jan Blažej Santini-Aichel. Praha 1998, s. 425, č. kat. N 65.
- 10) J. Kroupa, Recenze: Mojmír Horyna, Jan Blažej Santini-Aichel. Praha 1998, Umění 47, č. 6, 1999, s. 547–552.
- 11) D. Foltýn a kol., Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha 2005, zde D. Foltýn a J. Kroupa, heslo Ostrovačice; J. Kroupa, Rajhradský chrám v proboštské korespondenci 18. století, in: Opuscula historiae atrium. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 55, F 50, 2006, s. 43–80. A. Přecechtělová v diplomové

- práci o Klíčníkově z roku 2011 Ostrovačice uvádí jako dílo Klíčníka. Ve 3. čtvrtině 18. století měla být rezidence upravena M. Jednuškou v blíže neuvedeném rozsahu. Viz A. Přechová, František Benedikt Klíčník (1678–1755). Diplomová práce, FF MU v Brně, 2011, rkp., s. 53–54.
- 12) MZA Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 2630, sign. Ga 39; G. *Lejevre*, Moravia Monastica II. Rajhrad 1805.
  - 13) Není bez zajímavosti, že o stejné době (ovšem bez pramenných důkazů) uvažovala už v roce 1984 J. Šmejkalová. Viz J. Šmejkalová, o. c. v pozn. 7, s. 388–417, zvl. s. 395.
  - 14) P. Zahradník, Dvě poznámky k činnosti Jana Blažeje Santiniho-Aichela v Rajhradě. Průzkumy památek XX, č. 1, 2013, s. 272–275.
  - 15) Z. Macurová, Umělecká praxe v barokním klášteře. Proměny rajhradského proboštství v 18. století. Brno 2015, zvl. s. 163–168; srov. též Z. Macurová, Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století. Doktorská disertační práce. FF MU v Brně, 2014, rkp., zvl. s. 109–112.
  - 16) K osobě Jednušky zejména A. Horová ed., Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky. Praha 2006, s. 329 (autor hesla J. Kroupa). Ke kapli sv. Anny Z. Macurová, 2015, o. c. v pozn. 15, s. 182. Projekt Jednušky uvádí „asi 1770“. Naposled byly publikovány Jednuškovy projekty k přestavbě hospodářských budov u zámku v Hajanech, viz M. Kruntorád, Zámek Hajany a jeho stavební vývoj, Průzkumy památek XXII, č. 1, 2015, s. 120–132.
  - 17) MZA Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 1094, sign. Bd 32, kart. 57, fol. 50, 51.
  - 18) Tamtéž, inv. č. 1 110, sign. Bd 49, kart. 59, fol. 215 b.
  - 19) Tamtéž, inv. č. 2512, sign. Fb 9, kart. 290, fol. 10.
  - 20) K rajhradskému farnímu kostelu sv. Kříže naposled K. Altman – I. Durec red., Kniha o Rajhradě. Dějiny města od nejstarších dob. Rajhrad 2014, s. 114–115. Na jednom z Konradových portrétů byl probošt zpodobněn s projektem rozšíření kostela.
  - 21) DA Rajhrad u Brna, fond E 25 FÚ Ostrovačice, inv. č. 1, fol. 10, 38.
  - 22) MZA Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 1 114, sign. Be 1, kart. 60, fol. 18a–19a.
  - 23) Tamtéž, fol. 79a–83a.
  - 24) Tamtéž, fol. 86a–89 b, předávací protokol fol. 90a–90 b.
  - 25) MZA Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 1 124, sign. Be 9, kart. 60, fol. 1, 2; 22a–23 b; 39a; 52a; 57a–57 b.
  - 26) DA Rajhrad u Brna, fond E 82 Konzistoř, inv. č. 2, fol. 101.
  - 27) B. Dudík, o. c. v pozn. 5, s. 322–323. V děkanské matrice rosického děkanátu z roku 1804 je ve vizitačním zápisu o ostrovačickém kostele napsáno, že kostel s přístavbou zvonice je opravený. V letech 1718–1719 byl prodloužen proboštem Antonínem Pirmem o 4 sáhy, „což je zapsáno ve farní kronice“. Dále byl zvětšen v roce 1803 za probošta Otmara Konrada přístavbou předsíně (*Vorsprung?*) o rozměrech 2 sáhy na délku a 1 sáh 5 stop na šířku. Kostel byl pokrytý pálenou krytinou, zvonice byla zvýšena o 8 stop a pokrytá bílým plechem. Věžní hodiny přišly na 800 zl. Kolem kostela obíhá 6 stop vysoká zeď. Na severní straně je zděná kostnice, na jižní výklenek se sochou sv. Jana Nepomuckého od sochaře Jan Adama Nesmanna. O faře a rezidenci žádné podrobnosti zapsány nebyly. Viz MZA Brno, fond B 16 Moravské místodržitelství – úřadna, inv. č. 449.
  - 28) NPÚ ÚOP v Brně, Archiv Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, sign. S 58/7; spisovna, rejstř. č. 18 103/7–874.
  - 29) Výše citované dendrochronologické datování provedl v rámci průzkumu T. Kyncl. Viz T. Kyncl, Výzkumná zpráva č. 103/16. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z fary v Ostrovačicích. Brno, srpen 2016, rkp.

DIE EHEMALIGE BENEDIKTINERRESIDENZ IN OSTROVAČICE

Die ehemalige Residenz des Benediktinerstifts Rajhrad (Raigern, Bez. Brno-Land) steht im Pfarrgarten in Ostrovačice (Schwarzkirchen, Bez. Brno-Land) in der Nachbarschaft der Kirche d. hl. Johannes d. T. und Wenzel. Das rechteckige einstöckige unterkellerte Gebäude ist an den Hofflügel des Pfarrhofs angeschlossen. Das Dorf Ostrovačice gehörte zur Domäne des Raigerner Stiftes an, das seit 1225 das dortige Patronatsrecht besaß. Schon im Mittelalter muss sich im Dorf die Pfarre befunden haben. Die Pfarrchronik vom Anfang des 18. Jahr-

hunderts anführt, dass die Pfarre an Stelle des heutigen Baus 1660 erbaut wurde. Sie brannte 1674 angeblich aus, wurde jedoch bald danach erneuert. Im Jahr 1692 wurde sie um die Baufläche nach der Pfarrscheune erweitert. Zur Pfarre gehörte der Wirtschaftshof an, dessen Gebäude noch in den Pfarrinventaren gegen Ende des 19. Jahrhunderts angeführt waren. Der Stiftshistoriker Beda Dudík schrieb in seiner Geschichte des Stiftes, dass 1718 zur Pfarre die Residenz nach Projekt von Johann Blasius Santini-Aichel zugebaut worden war. Den berühmten Architekten verband man mit dem Bau bis zur Veröffentlichung der Baurechnungen des Brünner Mauermeisters Franz Benedikt Klíčníks und des nicht datierten Pfarr- und Residenzplans vom Maurermeister Mathias Jednuška aus Moravský Krumlov (Mährisch Kromau, Bez. Znojmo [Znaim]) im Jahr 1984. Die Pfarre mit der Residenz hatte den Grundriss in Gestalt des Buchstaben C, an der Hofseite mit umlaufenden Arkadengängen, im Erdgeschoss dem offenen, im Obergeschoss dem mit einer Reihe Fenster. Der Plan erweckte eine lange Zeit lang in der kunstgeschichtlichen Literatur Zweifel, denn er stellt die Residenz mit einem nicht erhaltenen Querflügel dar. Anhand der bauhistorischen Untersuchung aus dem Jahr 2016 war es möglich etliche Unterschiede zu erklären. Es kann weder bestätigt noch ausgeschlossen werden, dass J. B. Santini einiges Projekt der Residenz geschaffen hatte, aber F. B. Klíčník führte den Bau am ehesten nach seinem eigenen Projekt aus. Der dendrochronologischen Datierung gemäß baute man in den Jahren 1723–1725. In den Bau wurde das ältere einstöckige Gebäude eingegliedert. Es handelte sich wohl um einen Kornspeicher vom vorbarocken Alter, der den Querflügel gebildet hat. Es ist möglich, dass an der Residenzbaustelle noch weitere ältere Bauten gestanden waren, da ein weiterer Keller noch außerhalb der Grundrissspur hinter dem Ostflügel fortsetzt. Der Propst Othmar Konrad ließ in der Residenz 1765 eine Kapelle errichten. Es ist sehr wahrscheinlich, dass der Plan von Jednuška bereits mit dieser Adaptierung zusammenhängt. Das neue Fenster, von Jednuška für die Kapelle entworfen, war mit dem gewellten Gesims versehen, das bis ins Detail die Fenster des Klíčník-Baus nachahmt. Anfangs September 1849 war in der Nachbarschaft der Pfarre ein Brand ausgebrochen, bei dem die Dachstühle der Pfarre sowie die der Residenz verbrannten. In jener Zeit stand jedoch der Ostflügel der Residenz nicht mehr. Es ist nicht gelungen die Gründe des Flügelabbaus in den Jahren 1843–1849 zu erklären. Bei der Grundrissreduktion entstanden zwei neue Fenster in der Südostfront, über denen die Sturzesimse nach hundert Jahren wieder identisch mit denen aus der Bauzeit 1723–1725 errichtet wurden. Ohne Zweifel war das Interesse des Bauherrn die alttümliche uns repräsentative Gestalt des Gebäudes zu erhalten. Die Residenz hat in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ihre ursprüngliche Funktion verloren.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Ostrovačice (Schwarzkirchen, Bez. Brno [Brünn]-Land), *Mappe der I. Militärmappierung, 1764–1768, Ausschnitt. In schematischer Einzeichnung der Verbauung dominiert ein großes Objekt bei der Kirche, das ohne Zweifel mit der Pfarre und Residenz identisch ist (Laboratorium der Geoinformatik, J.-E.-Purkyně-Universität - <http://www.geolab.cz>).*

Abb. 2: Ostrovačice, sog. Pflichtabdruck der *Mappe des Stablen Katasters, 1825 (Zentralarchiv von Geodäsie und Kataster Prag, Best.-Nr. 2 192).*

Abb. 3: Ostrovačice, *Katastermappe, 1878 (MZA [Mährisches Landesarchiv] Brno, Archivgut D9 Indikationsskizzen, Best.-Nr. 2375, Blatt Nr. 1 871, Kart. 445).*

Abb. 4: Ostrovačice, *Pfarre und Residenz, aktuelle Katastermappe (Mapserver Marushka, GEOVAP G.m.b.H.).*

Abb. 5: Ostrovačice, *Residenz. Plan von der Pfarre und Residenz, Sign. Matthias Jednuška, Mauermeister in Mährisch Kromau, nicht datiert (MZA Brno, s. Zit.in Anm. 7).*

Abb. 6: Ostrovačice, *Residenz, Vergleich des nicht datierten Plans der Pfarre und Residenz von M. Jednuška (Ausschnitt mit der Residenz) und der Bauaufnahme, 1887. Grundriss vom Obergeschoss. Das Obergeschoss war nach dem Verschwinden des Ostflügels (1843–1849) mit einer Scheidewand abgeschlossen worden, in der sich ursprünglich eine Tür befunden hatte. Die Öffnung wurde als Fenster gestaltet.*

Abb. 7: Ostrovačice, *Residenz, das ausgeführte Projekt des neuen Dachstuhls für die Pfarre und Residenz nach dem Brand vom 9. September 1849. Der Plan nimmt nicht den Ostflügel der Residenz auf, der im Gegensatz noch in der Indikationsskizze der Mappe des Stablen Katasters (1825) eingezeichnet ist. Der Abbau oder Einsturz des Flügels hing laut erhaltenen Rechnungen nicht mit dem Brand zusammen – der Flügel*

muss schon in der Zeit zwischen 1825–1849 verschwunden sein. Nicht signiert, ohne Datierung, in den Rechnungen zur Renovierung der Pfarre und der Residenz eingeordnet (MZA Brno, s. Zit. in Anm. 25, Fol. 103 – neuzeitliche Pag.).

Abb. 8: Ostrovačice, Residenz, Nordwestfront an der zur Kirche gewendeten Seite. Am 2. Mai 1936 besichtigte das Pfarrgebäude der Landeskonservator des damaligen Staatlichen Denkmalamts für Mähren und Schlesien mit Sitz in Brno Karel Svoboda während der Vorbereitung der ersten Topographie der mährischen Denkmäler. Die Fotografie wurde offenbar bei dieser Gelegenheit aufgenommen (NPÚ ÚOP [Nationalinstitut für Denkmalpflege, Facharbeitsstätte] Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 15477).

Abb. 9: Ostrovačice, Residenz, südöstliche Hoffront. Zwei äußere östliche Seitenfenster im unterschiedlichen Rhythmus im Obergeschoss entstanden in der Zeit zwischen 1843–1849 nach der Demolierung des Ostflügels der Residenz. Die Gesimse sind im Stil des Baus von Klčnick modelliert, Foto ohne Dat., wohl 1936 (NPÚ ÚOP Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 15476).

Abb. 10: Ostrovačice, Residenz, Gesamtansicht von Norden (alle Fotos P. Borský, 2016).

Abb. 11: Ostrovačice, Residenz, nordwestliche Front, Teil bei der Nord-ecke. Diesen Teil des Gebäudes bildet das ältere, NW-SO längsorientierte Objekt. In der Bildachse deutliche ursprüngliche Westecke dieses Objekts,

an die mittels Schmarzen die Ziegelfassade der zugebauten Residenz angeschlossen war.

Abb. 12: Ostrovačice, Residenz, Südostfront, Teil bei der Pfarre mit verblendeten Erdgeschossarkaden.

Abb. 13: Ostrovačice, Residenz, Südostfront, Obergeschossfenster in der äußeren Fensterachse bei der Ostecke aus der Zeit 1843–1849, historisierende Gestaltung im Stil des Baus von Klčnick.

Abb. 14: Ostrovačice, Residenz, Innenräume. Deckengemälde der Allegorie der Weisheit Gottes (nach Z. Macurová, s. Zit. in Anm. 15) in der Propstkappe im Obergeschoss (Raum Nr. 205).

Abb. 15: Ostrovačice, Residenz, Obergeschoss, Eckraum (Nr. 206) mit Grisaille-Ausmalung, wohl 1775, mit idyllischen Landschaften.

Abb. 16: Ostrovačice, Residenz, bauhistorische Analyse (Baualtersplan) in der Erdgeschosseshöhe: blau – 16./17. Jahrhundert; braun – 1723/1725; grün – vor allem 1843–1849 (Bauaufnahme 1987).

Abb. 17: Ostrovačice, Residenz, Baualtersplan in der Obergeschosseshöhe: blau – 16./17. Jahrhundert; braun – 1723/1725; rosa – 1765; grün – vor allem 1843–1849 (Bauaufnahme 1987).

Abb. 18: Ostrovačice, Residenz, zweiflügelige Rahmentür vom Flur in den Speiseraum (Nr. 203). An der Tür Kreideaufschrift der Dreikönigsinitialen K+M+B mit Jahreszahl 1788.

(Übersetzung J. Noll)